

مقدمات بحث مثل

اعوذ بالله من الشيطان الرجيم

بسم الله الرحمن الرحيم

امروز به عنوان مقدمه بحث، مطالبی را خارج از بحث - البته غیر مربوط به بحث هم نیست - مثل افلاطونی خدمت رفقا عرض می‌کنیم تا ان شاء الله فردا خود بحث متنی را دنبال کنیم.

فصل: في التحقيق الصور و المثل الأفلاطونية

قد نسب إلى أفلاطون الإلهي إنه قال في كثير من أقاويله موافقاً لاستاذة سقراط: إن للموجودات صوراً مجردة في العالم الإله و ربما يسميا المثل الإلهي و إنها لاتدثر و لاتفسدو لكنها باقية و إن الذي يدقر و يفسدو إنما هي الموجودات التي هي كائنة.

مطلبی که به عنوان مقدمه در شروع بحث مثل افلاطونیه که خیلی مورد نقد و ایراد متکلمین واقع شده است و یکی از اشکالاتی که بر حکمای یونانین گرفته می‌شود همین مسئله و قضیه مثل افلاطونی است که دلیلی برای اثبات این مسئله پیدا نشده و صرفاً یک ادعا مطرح شده است - البته بنابر زعم متکلمین - ولی در غیر حکمای یونانین، حکمای اسلام هم مانند میر فندرسک و حتی شیخ اشراق اینها نیز قائل به مثل افلاطونی هستند منتهی با یک توضیح بهتر و یک روش قابل پذیرش تری.

صحبت در مثل افلاطونی به این کیفیت است که آن چه را که ما در عالم ماده مشاهده می‌کنیم عبارت است از ترکیب مواد در عالم شهادت به واسطه همین ترکیب ماهیات در حدودات جزئیة این صورت خارجی پیدا می‌کند. در انسان طبعاً ترکیب از حیوانیت است و فصل.

در مورد سایر حیوانات جمادات و نباتات و آن چه که در عالم ماده مشاهده می‌شود مسئله به همین کیفیت است و از آن جایی که این مواد و آن چه که در این عالم هست جنبه مادی دارند و در وجود بحث و بسیط و اطلاقی پروردگار که از لوازم آن علم عنائی نسبت به وجودات جزئیة است وجود مادی راه ندارد و مسئله امکان در آن جا راه ندارد از این نقطه نظر طبعاً باید سنخیتی بین حقایق جزئیة مادی خارجی و بین آن مبدأ اول و علت الاولی و علة العلل که همان علم عنایی حق است وجود داشته باشد و بدون سنخیت، هیچ وجودی در خارج تحقق خارجی نخواهد داشت.

آن حلقه رابط بین علم عنایی و بین وجودات خارجی به عنوان یک حقیقت کلیه مجرده را

مُثل افلاطون می‌نامند، یعنی یک صورتی که این صورت به اصطلاح خودشان معرّای از شوائب مادی باشد و صرفاً جنبه صوری در آن لحاظ شده باشد، به همان جنبه عینیت ازلی است و عینیت ربوبی است در آن جا ملاحظه بخواهد بشود، طبعاً این صورت نمی‌تواند محدود به حدود و قیود عالم ماده باشد نمی‌تواند این صورت صورتی باشد که همراه با خصوصیات و شوائب ماده باشد این یک مسئله.

مطلب دوم که مزید بر این دلیل و تأیید این دلیل را می‌کند، این است که آن چه را که ما در خارج مشاهده می‌کنیم حقایق جزئیه عینیه خارجی است که اینها یک مابه‌الاشتراکی دارند در میان مصادیق مختلفه خودشان، یعنی وقتی ملاحظه می‌کنیم، می‌بینیم که افراد انسان همه اینها انسان هستند همه اینها دارای خصوصیات انسانی از جنس و فصل هستند، این طور نیست که هر وجودی در خارج برای خودش یک حقیقت نوعیه مستقله باشد، یعنی همان طوری که فرض کنید که شما بین انسان و بین حیوان و بین جماد و نبات و اقسام حیوانات فرق قائل می‌شوید این فرق قائل شدن برمی‌گردد به آن حیث ذاتیه ماهویه، یعنی ماهیت این افراد که همان ماهیت عبارت باشد از جنس و فصل، این یک اختلاف ذاتی دارد، اختلاف، اختلاف عرضی نیست، همین نفس اختلاف ذاتی، حقیقت نوعیه را با یک حقیقت نوعیه دیگر متمایز می‌کند آن وقت در تحت همین حقیقت نوعیه شما مصادیق مختلفه بالاصناف را مشاهده می‌کنید که این مصادیق همه در تحت یک حقیقت هستند.

از اینجا استفاده می‌شود که آن علم عنایی به تک تک اجزاء خارجی اولاً و بالذات تعلق نگرفته بلکه به یک واقعیت کلیه غیر مادیه تعلق گرفته و ماهیت اولاً و بالذات در آن حیطه تشکیل شده که حیوانیت و ناطقیت باشد بعد آن حیوانیت و ناطقیت که در آن علم عنایی به این کیفیت ترسیم شده در عالم خارج به صورت وجودات مقیده ظهور پیدا می‌کند چون آن حقیقت کلیه در خارج معنا ندارد که به کلیت و به عینیت خود در خارج ظهور کند چون در خارج باید محدود به حدود امکانی و طبعی باشد این محدودیت و مقید شدن به حدود امکانی و حدود مادی نمی‌تواند با آن کیفیت کلی و اطلاقی همان صورت با هم جور دربیاید و با هم تلائم داشته باشد لذا باید یک صورت کلی داشت و بعد آن صورت کلی به این کیفیت دربیاید و در همه مسائل به همین کیفیت است در همه اشیاء به همین کیفیت است یک مهندس وقتی که می‌خواهد نقشه ساختمان را بکشد از باب تشبیه می‌گویم باید یک مثل افلاطونی اول در ذهن خود داشته باشد که بر اساس او این نقشه ساختمان را بخواهد در بیورد مثلاً فرض کنید که بنایی که می‌خواهد ترسیم کند که چهاردیواری در آن باشد بنایی باشد که در آن اتاقها و هال و آشپزخانه و اینها باشد بنایی باشد که در آن سالن و فرض کنید که سقف و پله و اینها باشد این

من حیث المجموع این مسئله مثلی است و مثالی است از آن خصوصیات افراد خارجی و جزئیاتی که آنها با هم فرق می‌کنند حالا که این به عنوان یک صورت کلی و معرای از ماده در ذهن او است هزار تا نقشه هم می‌تواند از این پیاده کند یک نقشه درست می‌کند آشپزخانه فرض کنید که آن طرف است و دستشویی و سرویس این طرف است و یک نقشه پیدا می‌کند که آشپزخانه آن طرف است و اتاق این طرف باشد یک نقشه درست می‌کند فرض کنید که این سالن این طرف باشد هزاران هزار بنا و جزئی خارجی از همان ایده کلی و از همان صورت کلی می‌تواند استخراج کند اسم این را می‌گذارند مثل افلاطونی.

پس ببیند چقدر راحت این مسئله قابل ترسیم است که از آن جایی که ما مشاهده می‌کنیم اشیاء خارجی و جزئیات خارجی اینها در عین اختلافشان و تمایزشان با یکدیگر در همان ماهیت مشترکه با همدیگر اشتراک دارند از این جا متوجه می‌شویم که باید یک اصل اولی در رأس و در فوق تمام این جزئیات خارجی وجود داشته باشد و اراده ازلی در خلق جزئیات خارجی منطبق بر آن اصل کلی باشد فرض کنید که وقتی که اراده پروردگار بر خلقت انسان است نمی‌تواند فرض کنید که خارج از آن اصل که حیوانیت و ناطقیت باشد یک حیوانی درست کند که با حیوانیت و ناطقیت ...

البته ظاهرا حالا برخلاف این اتفاق افتاده، مسائلی را که آدم می‌بیند گاهی اوقات استثناهایی در خلقت می‌شود! البته گاهی اوقات استثناء بیشتر از مستثنی منه می‌شود! گاهی اوقات! می‌گویند از نظر ادبی مستثنی باید اقل از مستثنی منه باشد، فرض کنید این مثالی که ادبا می‌زنند می‌گویند که جاء القوم الا حمارا، حمارا طبعاً افرادش از آن قوم کمتر است و حالا اگر آن قوم بیشترشان حمار بودند این چه جور می‌شود؟! یکی دو نفر ته قضیه می‌ماند! این صحیح نیست، یعنی به کار بردن این جمله از نظر ادبی ... خلاصه گاهی اوقات آدم می‌بیند که افراد حمار از افراد قوم بیشتر هستند!

امیرالمؤمنین دارند "یا اشباح الرجال و لا رجال" یعنی فقط قیافه شما به مردها می‌خورد، ولیکن آن چه را که از مردی که عبارت است از تعقل و تفکر و تأمل و آثار مردانگی و حریت است یک قدری ماشاءالله یک قدری عرض کنم که این مسئله خب در این جا بایستی که مورد توجه قرار بگیرد

...

اگر آن اراده و مشیت بر ایجاد و خلق زید است باید خلق زید و این انسان را خلق کند دیگر نمی‌تواند فصل او را فصل دیگری قرار بدهد، ادخال فصل دیگر غیر از فصل انسانیت که همان تصویر کلی و صورت و مثال کلی در علم عنایی هست نسبت به حقایق نوعیه متفاوته این خروج زید است از

تحت دایره انسانیت و ادخال او در تحت نوع آخر این دیگر به انسانیت بر نمی‌گردد به زید بر نمی‌گردد به انسانیت او بر نمی‌گردد.

پس بنابراین این دو جهت، گر چه در این جا از جهت دوم اسمی آورده نشده و آنچه که هست فقط همان قسم اول است که مرحوم آخوند اشاره کرده‌اند، ولی به نظر بنده قسم دوم و دلیل دوم هم می‌تواند در این مسئله کمک کند و علت برای ترسیم بشود که وقتی ما مشاهده می‌کنیم می‌بینیم همه موجودات و جزئیات خارجی در تحت یک ماهیت با هم اشتراک دارند پس بنابراین در آن علم عنایی باید آن حقیقت مشترکه وجود داشته باشد تا اینکه بر آن اساس و محور جزئیات در آن شکل بخواهند بگیرند یکی این جوری در نیاید و یکی جور دیگر در بیاید یکی این جور نباشد که وقتی که فرض کنید که از شکم مادرش می‌آید بیرون عوعو کند آن یکی از شکم مادرش بیرون می‌آید عرعر کند این که نمی‌شود دو جور فرض باشد و در خلقت هر دو تعلق بر انسانیت گرفته باشد در عین تعلق اراده بر انسانیت زید و انسانیت عمر، ظهورات او به طور کلی با یکدیگر متفاوت و کیفیت تعقل - که او اصلاً تعقل ندارد - این به یک نحو است و فرض کنید که این تصورات ذهنی دارد و این به نحو دیگری تصورات ذهنی دارد علی کل حال این مسئله هم می‌تواند مسئله مهمی باشد در تشکل این فرضیه و صورت برای ایشان.

اما حالا ما کاری به وارد شدن به بحث نسبت به این مسئله نداریم ان شاء الله از فردا راجع به این خصوصیات مطالبی که مرحوم آخوند ذکر می‌کنند در این جا خوب طبق روال بحثی خودش جلو می‌آییم و اشکالاتی که ممکن است به آن وارد بشود یا جوابهایی که ممکن است از این قضیه داده بشود. آن چه که مورد توجه است این است که در باب مثل افلاطونی بزرگانی به اثبات این مسأله پرداختند و همان طوری که عرض کردیم ما نمی‌توانیم از مطالب بزرگان به این راحتی بگذریم، مثلاً فرض کنید که در بحث گذشته اگر نظرتان باشد مرحوم شیخ شهاب و آن طوری که در نظرم هست همین اشکال مرحوم علامه در این جا را عرض کرده بودم، در بحث امکان، خوب ببینید مرحوم شیخ شهاب ایشان اهل کشف معانی بودند و خلاصه روی مطالبشان باید حساب کرد و مسأله‌ای که مطرح کردند مسئله خلافی نبوده، ایشان می‌فرمایند که تمام نفوس همه عبارتند از انیت صرفه، از طرف دیگر اینها حقایق نوری هستند و نور عبارت است از یک حقیقت بسیطه، اینها را شما وقتی با هم جمع کنید به دست می‌آید که نفس آدمی و نفس بشر دارای ماهیت نیست بلکه این یک حقیقت نوری مجرد است که بر حسب مراتب مختلفه در تشکیک به مراتب متفاوته از سعه و اطلاق و محدودیت اطلاق دسترسی

پیدا می‌کند البته اطلاق نه اطلاق کلی بلکه محدود نسبت به مادون خود.

این یک مسئله‌ای است که ایشان به اصطلاح مطرح می‌کنند و مرحوم آخوند هم این مطلب را می‌پذیرند خب در این جا مرحوم علامه اشکالی که وارد می‌کنند بر مرحوم شیخ شهاب این است که چطور ممکن است که شما بر یک حقیقت امکانیه حکم بر ماهیت کنید؟ در حالی که ماهیت را از او بردارید، در حالی که شما اولاً خودتان اثبات امکان را بر آن حقیقت کردید و ماهیت از لوازم امکان است پس بنابراین چه نخواهی و چه نخواهی باید برای همین حقایق نوریه شما یک ماهیت امکانیه تصور کنید که ماهیت امکانیه آن بتواند قابلیت صفت امکان را در این جا داشته باشد شما دیگر نمی‌توانید در این جا بگویید که اینها ماهیت ندارند اینها حقایق نوریه بسیطه هستند.

خب سوال ما از مرحوم علامه این است که شما در باب قاعده علت و معلولیت چه می‌فرمایید؟ آیا معلول را داخل در موارد متصفه به امکان می‌دانید یا این که نه، ما که دو چیز نداریم ما یا امکان داریم یا وجود داریم یا امتناع، خب معلول که نمی‌شود که بالنسبه به علت، محکوم به امتناع باشد، پس بنابراین از امتناع بیرون است. می‌ماند دو چیز یا واجب است یا ممکن، واجب که واجب بالذات آن فقط ذات باری است معلول که نمی‌تواند، اگر واجب هم بخواهد باشد وجوبش وجوب بالعرض است وجوب بالعرض وجوب را از ناحیه علت اکتساب می‌کند خودش فی حد نفسه امکان دارد. تجلی علت موجب عروض معلول است، تجلی بکند معلول هست، تجلی نکند معلول نیست، هذا نفس الامکان خب پس چه ماهیتی شما برای این در نظر می‌گیرید؟ شما در اینجا می‌فرمایید معلول عبارت است از نفس العلة در مرتبه مادون آیا مرتبه مادونی مگر ماهیت درست می‌کند؟ ماهیت درست نمی‌کند یعنی شما آن حکمی را که روی علت کردید و همان حکمی که روی علت است روی معلول هم همین است، منتهی فقط یک رتبه پایین تر، زورش کمتر، قدرت او کمتر، اشتداد او کمتر، فرض کنید که اولیت و اولویت آن در آن جا کمتر، تقدم و تأخر فقط در آن جا می‌آید و اینها همه لازمه علت و معلولیت است، چه ماهیتی را شما برای معلول به واسطه تجلی علت تصور می‌کنید که به واسطه آن ماهیت به او امکان می‌دهید؟ در هیچی، ما هیچ ماهیتی برای او تصور نمی‌کنیم در حالی که به او امکان می‌دهیم هر چیزی که دارای ماهیت است دارای امکان است لا بالعکس.

این طور نیست که هر چیزی که متصف به وصف امکان است و دارای امکان است، متصف به وصف ماهیت باشد، اشتباه مرحوم علامه در این جا این است که آمدند امکان و ماهیت را متساوقین فرض کردند در حالی که لازمه ماهیت اتصاف به امکان است اما این مسئله از این طرف نیست علی

کل حال عام و خاص مطلق است نه مسئله تساوی.

ربّ امکان له ماهیة و بعض الامکان لیس له ماهیة و کل ماهیة له امکان، لذا در مراتب وجودی در آنهایی که فرض کنید که ماهیت ندارند مثلا در مورد اشتداد شما چه می فرمایید؟ خورشید دارای ماهیت است و ماهیت او هم مشخص است ما کاری به ماهیت او نداریم به همان نفس نور به حقیقت نوریه داریم حقیقت نوریه که متفاوت نیست نفس نور حقیقت واحده است آن حقیقت نوریه در یک مرتبه دارای این مقدار از اشتداد در فوتونهای نوری است لذا دست شما را می سوزاند همان حقیقت نوریه در مرتبه دیگر وقتی از آن اشتداد فوتونهای او کم می شود دست شما را نمی سوزاند چیزی به او اضافه نمی شود که تا به واسطه اضافه شدن او این دارای ماهیت بشود، از اشتداد وجودی او کم می شود و عدم که ماهیت نیست عدم، عدم است شما در ماهیت ترکیب جزئین را می خواهید شیء به اضافه شیء دیگر الان در این جا یک مرتبه وجودی است به اضافه عدم مرتبه مافوق، و عدم مرتبه مافوق که لیس بشیء.

با عدم ایجاد ماهیت، شما نمی توانید بکنید بلکه به وسیله عدم رتبه مافوق می توانید مرتبه جدیدی را با اشتداد مخصوص به خودش ایجاد کنید وهو لیس بماهیت پس بنابراین در حقایق نوریه همان طوری که نظر مرحوم آخوند نظر مرحوم شیخ اشراق است در آن جا ماهیت نداریم بلکه اختلاف مراتب به اختلاف در خود نحوه وجود و شدت و ضعف است اگر شما اسم ماهیت را به این می گذارید که ما در این جا که اعتراضی نداریم یعنی اگر شما ماهیت را به این نحوه توسعه می دهید بسیار خب در این جا دیگر تحاشی نیست نسبت به تقبل ماهیت به این نحو.

ولی شما در این جا قائل به ماهیت هستید و امکان را لازم و ملزوم برای ماهیت می دانید این جا این اشکال پیش می آید که ما حقایق خارجیه ماهویه داریم در حالی که متصف به آن هستند شما از آن صادر اول که بگیریید ممکن الوجود است الی این ادنی مراتبی که این مراتب فرض کنید که عالم ماده و شهادت است.

پس بنابراین روشن شد که اشکال مرحوم علامه در این جا جایی ندارد اشکال در جایی است که ممکن را مساوی با ماهیت بدانید در حالتی که ممکن اعم است حتی نسبت به صادر اول شما حکم به وجود ذاتی برای صادر اول حتی نمی توانید بکنید صادر اول یا عقل اول بنابر اختلاف در اصطلاحات گرچه اینها مجرد تامه دارند ولی بالاخره در مرتبه مفاض از علت اولی هستند این را نمی شود کاری کرد، حتی نسبت به صفات لاینفک از باری که علم و حیات و قدرت باشد که البته به استثناء از حیات،

علم و قدرت باشد و سایر صفات همه اینها دارای مراتب مادون مرتبه ذات هستند چطور شما یک همچنین مطلبی را می‌فرمایید؟!، پس بفرمایید که در آنجا علم اطلاقی حق هم داخل ماهیت است! آن هم معلول است، آن هم معلول برای وجود بحث و بسیط است، آن هم معلول است بر ذات یعنی آثار ذات آن حیثیت اقتدار و حیثیت علمی در ذات آن است، لولا ذات، علم به چه می‌خواهد تعلق بگیرد؟ لولا نفس ذات اقتدار به چه می‌خواهد تعلق بگیرد؟ لولا ذات، رحمت و عظوفت که در مراتب صفتی است به چه می‌خواهد تعلق بگیرد؟ به هیچی.

پس تمام اینها گرچه صفات لاینفک ذات هستند ولی در رتبه متأخر از ذات قرار دارند و تأخر رتبه جنبه معلولی به آنها می‌دهد ولی در عین حال آن جنبه معلولی باعث تحقق و اتصاف به ماهیت نمی‌شود، آن از این نقطه نظر واجب است به وجوب ذات و بقا دارد به بقای ذات.

بنابراین این نکته که بزرگانی مانند شیخ اشراق و همین طور مرحوم میر فندرسک و همین طور مرحوم آخوند و مرحوم حاجی سبزواری در مقام اثبات این مسئله برآمدند و ما باید ریشه این مسئله به دست بیاوریم که این چه انگیزه‌ای برای طرح این مسئله بود البته به همان دیدگاه اولیه و ابتداییه خب ممکن است مسئله قابل نقاش باشد و قابل نقد باشد چه دلیلی داریم بر این که حتما چون جزئیات خارجیه همه به یک صورت و به یک شکل در مابه الاشتراک سهیم هستند پس بنابراین باید یک حقیقت نوعیه معرّای از ماده داشته باشیم، حتی معرّای از صورت.

فرض کنید که یک مهندس در ذهن خودش نقش بندی می‌کند برای خلق نقشه‌های متعدد آن چه صورتی است؟، اصلا صورت ندارد، شما بگویید که صورت است، می‌توانید تصور کنید این چه صورتی است که یک نفر در ذهن خودش آن صورت را پیروراند؟ در ذهن خودش ترسیم کند و به واسطه آن صورت بیاید و نقشه خارجی را فرض کنید که ایجاد کند این چه شکلی است؟ اصلا معنا ندارد شکل داشته باشد در عین حال که قطعا در پرداخت این نقشه خارجی آن صورت اولیه دخالت دارد شکی در این نیست اگر دخالت نداشته باشد به جای صورت یک منزل صورت یک طویله در خارج نشان می‌دهد صورت یک کارخانه، در حالتی که کارخانه با آن بنا تفاوت دارد، کارخانه یک دیوار فرض کنید که این طرف است و یک سقف از آهن و حلبی بیاندازد آن شیروانی و می‌شود کارخانه و چیز دیگر ندارد و دستگاه بیاورند و بگذارند یا که فرض کنید که به جای صورت یک بنا فرض کنید که صورت یک سگ را تشکیل بدهد در صورتی که مطلب به این کیفیت نیست این در نقش و خطوطی که می‌کشد از آن صورت اول در ذهن خود دارد بهره می‌گیرد از آن دارد استفاده می‌کند، حالا شما به

من بگوئید این صورت چه شکلی است؟ اتاقش کجاست؟ دستشویی آن کجاست؟ هالش کجا است؟ اتاق ندارد، دستشویی ندارد، هالش شکل ندارد، یک هال کلی در ذهن او است، یک اتاق کلی در ذهن او است، یک مطبخ کلی در ذهن او است، یک پله و وسایل کلی فقط در ذهن او است ولی آن پله چند سانت است یک متر است؟ نه، دو متر است؟ نه، آن پله متر ندارد اندازه ندارد، اتاق اندازه ندارد، در عین حال این صورت کلی در ذهن او و در آن خطوطی که بر روی کاغذ می‌کشد آن نقش اساسی دارد آن را اسمش را می‌گذارند مثل افلاطونی.

پس بنابراین در هر چیزی که شما در این عالم تصور کنید از امثال اجناس، از انواع، فرض کنید که خصوصیات برنج، ممکن است ما دهها نوع برنج داشته باشیم و هر کدام از این ها یک بو و طعم و عطر خاصی را داشته باشند و خصوصیات خاصی داشته باشند نسبت به آب و هوا و نسبت به خصوصیات و قیمت‌های آنها هم متفاوت باشند، آثار آنها هم متفاوت باشد، فواید آنها هم فرض کنید که متفاوت باشد ولی همه آنها در این اسم شریک هستند اتصاف دارند آن اسمی که این قدر قدرت دارد که بتواند بر هر کدام از جزئیات مختلفه الأصناف صدق کند به تمام معنی الکلمه بدون ذرة مثقالی، آن چیست؟ آن چه صورتی می‌تواند داشته باشد؟ آن صورت ندارد اگر صورت داشته باشد از این قدرت می‌افتد و سقوط می‌کند اگر صورت داشته باشد دیگر آن کمال را ندارد، اگر صورت داشته باشد قابلیت این که یک شیء بر او مصداق قرار بگیرد را ندارد، باید صورت نداشته باشد و در همه اشیاء خارجی شما این مسئله را مشاهده می‌کنید این جا است که فرض کنید که امثال این بزرگان آمدند و به این مسئله معتقد شدند و حتی در آن اشعار مرحوم میرفندرسک که می‌فرماید:

چرخ با این اختران نغز و خوش و زیباستی *** صورتی در زیر دارد آن چه در بالاستی

صورت زیرین اگر از نردبان معرفت *** گر رود بالا همان با اصل خود یکتاستی

اشاره به همین است، لذا روایتی که نقل شده است که هر شیء، هر وجودی که در این عالم ماده است یک صورت معنوی در عالم بالا دارد، حتی الدیک، که وقتی که او می‌خواند اول آن دیک کلی ندا را بلند می‌کند به واسطه آن شما می‌بینید که در این عالم شهادت خروسها همه شروع می‌کنند به خواندن، یکی از آن جا می‌خواند، یک از آن جا این به خاطر آن مسئله است البته شاید این قضیه هم توأم با مراتب شهود هم شده باشد و بی هیچی هم نباشد.

یک وقتی من در احوال شهادت امام سجاد علیه‌السلام می‌خواندم که سعید بن مصیب ایشان از اصحاب امام سجاد علیه‌السلام بود و مرد فقیه‌ی هم بود، فقیه مدینه به او می‌گفتند، عالم مدینه بود،

ولی شما ببینید که علی کل حال گاهی انسان خرابکاری هم می کند، خیلی باید انسان متوجه باشد که به بیراهه نزند و خارج از آن حدودی که برای او ترسیم شده است قدم برندارد. سعید بن مصیب می گوید که من مدت‌ها بود دلم می خواست بروم در مسجد پیغمبر و در حال خلوت و سکوتی دو رکعت نماز دیش بخوانم خلاصه با حضور قلب و بدون سر و صدا و بدون ازدحام و اینها خلاصه وقتی که می رفتم می دیدم مسجد شلوغ است مردم نشستند و قرآن می خوانند با همدیگر حرف می زنند صحبت می کنند و خلاصه حالی نمی ماند که ما دو رکعت نمازی بخوانیم و همه ملائکه را به استخدام بگیریم که من دارم دو رکعت نماز با حضور قلب می خوانم! خلاصه مواظب باشید! خوب نماز من را ببرید بالا، به ملاً اعلی، خلاصه از دستتان نیفتد، نکند از دستتان بیافتد تمام زحماتی که ما می کشیم و نمازی که ما می خوانیم ملائکه زیر آن را بگیرند و به بالا ببرند، یک وقتی از آن کم نشود چیزی نشود نمازی است که ما داریم می خوانیم ما ایستادیم در پیشگاه خداوند نه کسی دیگر، نماز ما کجا نماز بله خلاصه علی کل حال خیال کرده کشک است.

ایشان می فرمایند که ما خلاصه این آرزو به دلمان بود تا این که حضرت امام سجاد علیه السلام به شهادت رسیدند و ما دیدیم مردم رفتند به تشییع جنازه امام سجاد و دیدیم که الان وقتش است که ملائکه را به استخدام بیاوریم و برویم در مسجد مدینه دو رکعت نماز بخوانیم از آن نمازها! از آن نمازهایی که پیغمبر هم نخوانده! خلاصه ما این جوری هستیم دیگر، شوخی که نداریم، در دلمان نگاه کنیم می بینیم همین است، بله در دلمان نگاه کنیم می بینیم همین است آن چه را که بزرگان به ما تعلیم دادند آنها مفت به دست نیامده خلاصه قدر بدانیم، حالا این کی بود؟ او را فقیه مدینه می گفتند از اصحاب امام سجاد علیه السلام هم بود ولی میزان استفاده او از امام سجاد علیه السلام چقدر بود؟! همین قدر بود همین قدر بود امام سجاد کسان دیگر هم داشت، از آن حسابی‌ها که هر کدامشان آسمان و زمین را می توانستند به هم بریزند و درست کنند، از آنها هم داشت، از این هم داشت با هر کسی طبق ظرفیت خودش و بر طبق قبول و قابلیت خودش با هر کسی این بزرگان، اولیا، ائمه برخوردار می کردند و به اندازه سعه و جودی به او می دادند، خوب نظام همین است دیگر، نظام خلقت نباید دست بخورد، بایستی که بزرگان هم بر اساس همین نظام سیر کنند.

خلاصه می گفت آمدم در مسجد مدینه و دیدم کسی نیست و همه رفتند و در این جا برای سعید بن مصیب مکاشفه می شود و بعدا هم خیلی تأسف می خورد و بلند می شود به تشییع جنازه می رود و شرکت می کند، نمازش را می خواند و بعد از نماز می رود خودش را می رساند و خلاصه دستش گرفته

می شود، جالب این جا است که گفته وقتی که من می خواستم نماز بخوانم دیدم که اول ملائکه از بالا تکبیر می گویند وقتی که تکبیر گفتند صدای تکبیر پایین بلند می شود یعنی مردم لا اله الا الله یا الله اکبر که می گفتند به دنبال جنازه امام، اول از بالا، اول علیت افاضه می شود بعد مردم از پایین می گفتند مردم دیگر خبر ندارند که از آن بالا انگولک شده اند، از آن بالا خلاصه در آنها به اصطلاح تصرف شده، اینها همه حساب است اینها همه چیزهایی است که انسان را نزدیک می کند به این مسائل که خلاصه بی هیچی نیست قضیه، یک خبری آن بالا هست که آنها قائلند به مثل افلاطون، افلاطون یک حکیم الهی بود مردی بود دارای مکاشفات علمیه بود حتی از مکاشفات صوریه هم می گویند گذشته بود، بی خود حرف نمی زنند یا مثل مرحوم حاجی یا بزرگان دیگر که اینها قائل به این مطالب هستند یک چیزی دیده اند، یک کشفی برای آنها حاصل شده منتهی باید این مسائل را پخته کرد و قابل هضم کرد و از آن صورت سازجیت ابتدائیه درآورد و به اصطلاح بفهمند.

و این که مرحوم میرفندرسک می فرماید که صورت زیرین اگر از نردبان معرفت، صورت زیرین یعنی همین عالم ماده، گر رود بالا با اصل خود یکتاستی، این اصل چیست که با اصل خود یکتاستی؟ این اصل در این جا چه حصه ای دارد؟ چه ماهیتی دارد؟ چه خصوصیتی دارد که باعث شده همه صورتهای زیرین از این مرتبه معرفت یعنی مراتب تجرد را بخواهد طی کند؟ نردبان نردبان تجرد است جنبه مادی در او حذف شود و به جنبه های صوری و مثالی بالاتر برود و به صورت محض و معرا و بعد از صورت هم بگذرد و به معنا برسد آن جا دیگر یک مسائلی است که محل حرف و محل بحث ما است که ان شاء الله به آن جا می رسیم.

و اختلاف بین ما و بین مثل افلاطونی در آن جا به اصطلاح مشهود خواهد شد برای رفقا که گرچه این به اصطلاح مطالب خب ممکن است محل مناقشه باشد ولی بی هیچی نیست. مسئله واقعیتی دارد یا فرض کنید وقتی که شما می بینید این دیک الان در این موقعیت و در این وقت شروع می کند به صیحه زدن و خواندن چه احساسی برای او پیدا شده؟ چه قضیه برای او پیدا شده و چه فکری و چه تصویری برای او پیدا شده که شروع می کند به خواندن؟ و او هم همین طور چه اتصالی برای او پیدا شده یا بقیه حیوانات وقتی که اینها حرکاتی از آنها سر می زند که حکایت می کند از یک واقعه محتمل الوقوع و قریب الوقوع چه احساسی برای آنها پیدا می شود که آن احساس برای ما پیدا نمی شود؟ اینها همه جهات اتصالی است که اینها به واسطه اتصالتشان با همان حقیقت خودشان نه با سایر مسائل دیگر

و جاهای دیگر، اینها می‌توانند که به این مطالب دسترسی پیدا کنند.

یک وقتی یادم می‌آید که مرحوم آقا می‌فرمودند که ما با یک بنده خدایی که الان هم زنده است و معمم و از ارحام هم هست، بعد از ظهر بود یا قبل ظهر بود او وسیله داشت گفتند که یکی از آشنایان ایشان فوت کرده برویم با هم برای تشییع خلاصه حرکت کردند با هم رفتند برای تشییع آن شخص که از اقربا بود در بهشت زهرا و او به مرحوم آقا گفت که من جای ماشین را درست می‌کنم و می‌آیم و مرحوم آقا حرکت کردند و آمدند منتظر شدند، ولی او نیامد و تاخیر کرد تا اینکه جنازه را برداشتند و تشییع کردند، از آمبولانس تشییع کردند آوردند تا دم آنجا و ایشان هم نماز خواندند و دفن کردند و برگشتند همان جایی که محل قرار بود وقتی که برگشتند دیدند که این کنار گرفته نشسته و تفسیر المیزان دستش است گفتند که آقا شما چرا اینجا هستید تشییع نیامدی؟ گفت من گفتم که از فرصت استفاده کنم و مطالعه کنم! از فرصت استفاده کنم و مطالعه کنم! ایشان گفتند که آخر مطالعه! هر چیزی جای خودش را دارد، ببینید! پیغمبر هم می‌توانست در خانه‌اش بنشیند مطالعه کند ولی بلند می‌شود می‌آید در تشییع سعد بن معاذ شرکت می‌کند در تشییع اصحاب شرکت می‌کند در تشییع فاطمه بنت اسد شرکت می‌کند و می‌فرماید که ملائکه در این تشییع بگونه‌ای حضور داشتند که من می‌خواستم به نحوی پایم را جایی بگذارم که ملائکه پریشان ... و این حرفها

این قدر که ما توصیه و تأکید داریم بر این مسئله مال چیست؟ به خاطر این است که آن حال و هوای جنبه‌های معنوی را فراموش نکنیم که آنها در سعادت انسان هم نقش دارند فقط با خواندن نیست در مجلس امام حسین هم باید رفت، از تفسیر المیزان که ما دیگر بهتر نداریم ولی تفسیر المیزان هم خواندش جا دارد بلند شو برو خانه شب می‌خواهی بروی مطالعه کن روز وقت مطالعه هست مطالعه کن. به خاطر تفسیر المیزان شما نماز ظهر و عصرتان را ترک می‌کنید؟! نه، نماز به جای خود، مطالعه به جای خود، روضه امام حسین علیه السلام به جای خود، رفتن به عیادت مریض هم به جای خود، این که شما به عیادت مریض می‌روید آنجا مباحثات فلسفی و عرفانی که نمی‌کنید می‌نشینید با هم می‌گویید می‌خندید فرض کنید که مزاح می‌کنید آیا این مزاحی که الان دارید با این مریض می‌کنید کمتر است؟! وقتتان را هدر دادید؟ وقتتان از بین رفت؟ یا وقتی که می‌خواهید یک صله رحم بکنید، شما خیال می‌کنید که کارت بانک است می‌روید می‌زنید؟! نه این صله رحم استجلاب فیض می‌کند، عیادت مریض در منزل و بیمارستان استجلاب فیض می‌کند، هر چیزی جای خودش را دارد تشییع جنازه استجلاب فیض می‌کند، لذا این بیچاره بدبخت وقتی که در یک همچین تفکری باشد نتیجه آن

چيست؟ نتيجه آن خسر الدنيا و الآخره که شد خسر الدنيا و الآخره ذلك هو الخسران المبين، یکی از دوستان می گفت در یک وقت، خیلی سابق خدا رحمتش کند فوت کرد می گفت که یک روز جمعه داشتم می رفتم، ببینید آن طرز فکر طرز فکری است که انسان را از اتصال به جاذبه‌ها و بارقه‌ها باز می دارد این است مطلب! می گفت می خواستم بروم منزل مرحوم آقا، خیلی وقت پیش البته خیلی وقت پیش، ایشان وقتی که این حرف را زدند من شش یا هفت سالم بود فوت کرده، آن موقع بهار بود خیلی هوای خوب و آن موقع هم تهران این جوری نبود که دود و فلان باشد خیلی جمعیت نداشت و جمعیت اندکی بود و هوا خیلی سالم بود می گفت صبح داشتم می رفتم اول بروم غسل جمعه کنم بعد بروم پیش ایشان، من پنج یا شش سالم بود آن موقع که در تهران میدان ژاله خیابان حریرچیان بود که الان شده میدان شهدا، آن موقع میدان ژاله می گفتند، کوچه آنجا بود، زمانی که از نجف ایشان برگشته بودند، می گفت من که داشتم می رفتم یک دفعه به این آقا برخورد کردم همین آقا که به جای تشیع، تفسیر المیزان داشته می خوانده! البته آن موقع هنوز تفسیر المیزان شاید نوشته نشده بود یا این که مثلا مقداری از آن را مرحوم علامه، خدا رحمت کند ایشان را چقدر مرد بزرگی بود، می گفت کجا داری می روی گفتم دارم می روم غسل جمعه کنم بعد بروم پیش آقا گفتند غسل جمعه می خواهی بکنی؟ بعد سرش را گرفت بالا و نفس عمیقی کشید و گفت نگاه کن به این درختان به به - این جوری هم حرف می زند - نگاه کن به این درختان و این بلبلان و به این گنجشکان و بین چه هوایی، بین چه صفایی، آخر آدم بلند می شود این هوا این هوا را بگذارد برود حمام گرم غسل کند! ببینید چقدر باید یکی پرت باشد، پس این غسل جمعه را برای کی آورده‌اند؟ برای زمستان و در برف آورده‌اند؟ یا برای چله تابستان آورده‌اند؟ برای کی است غسل جمعه؟ این غسل جمعه که بعضی حتی فتوا برای وجوب دادند، حداقل استحباب قریب به وجوب مرحوم آقا می فرمودند پس این برای کی است؟! گنجشک‌کان و نمی دانم ... این آن می شود که بعد هم همان می شود که عرض کردم خسر الدنيا و الآخره و بعد به کجا خواهد رسید؟ خدا می داند خدا دست همه ما را بگیرد این جا است که باید متوجه بشویم که خلاصه قضیه چیست؟ هر چیزی حساب خودش را دارد و هر چیزی جایگاه خودش را دارد.

خلاصه سعید بن مصیب تشیع جنازه را که جبرائیل می آید در سرش می زند این تشیع را نگاه نمی کند، به این نماز نگاه می کند که حالا مسجد مدینه خلوت شده و خوب می توانم حضور قلب داشته باشم و خوب می توانم سکوت خودم را در اینجا رعایت کنم! چقدر آدم می تواند ... خب بالاخره به ته دیگش رسید آن دو قدم آخر، ائمه دست را می گیرند ولی خب علی کل حال دیگر بین او و بین

آن کسی که متوجه هست چقدر فرق است؟ و چقدر فاصله است؟ خدا دستمان را بگیرد واقعا فهم این فهم و همیشه مرحوم آقا می گفتند فهم فهم، فهم ایشان چقدر اضافه شده؟ من وقتی که می رفتم گاهی از قم به مشهد آقا وقتی که احوال رفقای قم را می پرسیدند فقط این سوال را می کردند فهم چقدر اضافه شده؟! خیلی عجیب بود من هم می گفتم از ما که بیشتر هستند! راستش را می گفتم فهم را سید بحرالعلوم داشت او، آدم بعضی چیزها را می بیند، سید بحرالعلوم دنبال تبلیغات نبود، دنبال جنجال نبود، به به به دنبال بیا و بروها و ... از کجا به کجا رسیده ایم، نشستند همه افراد در مسجد کوفه واقعا کجا به کجا رسیدیم خب حقیقت هم این است آن سید بحرالعلوم است بالاخره گاریچی که نیست باید هم یک همچنین اوضاعی داشته باشد، همه نشسته بودند در مسجد کوفه نشسته بودند، منتظر نماز مغرب، دیر می آید، کی ها نشسته بودند قاطبه علمای نجف نه طلبه های سیوطی خوان و امثله خوان! قاطبه علمای نجف امثال میرزای قمی که در قم بود و بعد رفت در نجف ماند اینها نشسته بودند و می آمدند و لابد یک چیزی گیرشان می آمده بی خود که نمی آمدند گیرشان می آمده حسابی دارد بالاخره یک همچنین امام جماعتی بی حساب و کتاب نیست بعد دیر می کند تا بخواهد از نجف بیاید نیم ساعت از وقت نماز می رود نیم ساعت همه مؤمنین علما سفید ریش عمامه همه نشستند نیامد نیامد ای وای چه شده ملائکه به هم ریختند ... سید دارد بعد از نیم ساعت می آید می خندد با عصایش دارد می آید سلام کرد و نشست و حالا آن خادم اینها را مرحوم آقا می گفتند حساب می کردند آن خادم آمده برای این قلیان درست کرده ... گفته ام قضیه آن را برای رفقا، دلش شکسته که امشب دیر شده تا سید بحرالعلوم می آید آن هم از خجالت نمی آید، می گوید کو رفیقمان بابا قلیانت را بیاور خسته هستیم، حالا خلق منتظر هستند نیم ساعت دیر کرده، نیم ساعت هم شروع کرد به قرقر کردن این شد یک ساعت می نشینیم هر کسی می خواهد پشت سر من نماز بخواند این است نمی خواهید بلند شوید بروید! خودتان بخوانید، من این هستم، این مهم است آزاد بود، حر بود سید بحرالعلوم نیازی به این دار و دستک و تئاتر بازی نداشت حر بود آزاد بود من این هستم. حالا آمده قلیان را چرا نیاوردی؟ گفتم که دیر شده، بیا بابا قلیان بکشیم، اصلا به روی خودش بیاورد که من به خاطر تو می کشم؟ می گوید من خسته هستم بابا قلیانم را بردار بیاور! عجب آدمی هستی، او می گوید تازه طلبکار هم شدی؟ اصلا حال و هوا را عوض می کند، سنگولش می کند با او حرف می زند ... مردم همه نشسته بودند و در دل می گفتند قلیان کشیدنت دیگر چیست؟ نیم ساعت دیر کرده و تازه آقا به نطق هم افتاده ... وقتی که سنگولش کرد، این یک دل شاد کردن به همه آن می ارزد به همه آن! بحرالعلوم مطلب را گرفته بود، فهم را او پیدا کرده بود این که

مرحوم آقا می گویند فهم چقدر است؟ این است، چقدر فهم پیدا کرده بود؟ چقدر بحر العلوم فهم پیدا کرده بود، مسئله دستش آمده بود سرّ و رمز کار را به دست آورده بود لذا بحر العلوم بود دیگر، بحر العلوم، خدا به داد ماها برسد.